

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ «ПРАВОС ДЄЛО» ТА ШТЕКЕЛЬ
ПРОТИ УКРАЇНИ»**

(Заява № 33014/05)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

5 травня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

05/08/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Редакція газети «Правос дєло» та Штекель проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (Dean Spielmann), *Голова*,
Елізабет Фура (Elisabet Fura),
Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
Марк Віллігер (Mark Villiger),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),
Енн Пауер (Ann Power),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska), *судді*,
а також Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,
після наради за зачиненими дверима 5 квітня 2011 року
постановляє таке рішення, яке було ухвалено того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 33014/05), яку 22 серпня 2005 року подали до Суду проти України редакція газети «Правос дєло» (далі — перший заявник) і громадянин України Леонід Ісаакович Штекель (далі — другий заявник) на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) .

2. Заявників представляла в Суді Л. В. Опришко — юрист, яка практикує в м. Києві. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — Ю. Зайцев із Міністерства юстиції.

3. 13 жовтня 2009 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Також було вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 1 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Першим заявником є редакція газети «Правос дело», що офіційно зареєстрована в м. Одесі у травні 2000 року. Другим заявником є головний редактор газети «Правос дело». Він мешкає в м. Одесі.

5. У час, про який йдеться, «Правос дело» було місцевою газетою, яка виходила тричі на тиждень накладом 3000 екземплярів. У ній публікували статті та матеріали стосовно політичних і соціальних питань в Україні та, зокрема, в Одеській області. Через недостатнє фінансува-

ння у газеті часто передруковували статті та інші матеріали, отримані з різноманітних публічних джерел, включаючи Інтернет.

6. 19 вересня 2003 року «Правоє дело» опублікувало анонімний лист, написаний, як стверджувалося, працівником Служби безпеки України, який колега другого заявника — І. завантажила з веб-сайту новин. Лист містив твердження, що посадові особи Управління Служби безпеки України в Одеській області причетні до незаконних і корупційних дій, і, зокрема, що вони мають зв'язки з членами організованих злочинних угруповань. В одному з абзаців листа йшлося про таке:

«<...> Заступник начальника УСБУ [І. Т.], найближчий друг і помічник начальника Управління П., пішов на «діловий» контакт з організованим злочинним угрупованням [А. А.]... Член [ОЗУ] Г. Т., довірена особа [А. А.], який очолює основні напрямки у банді, координатор замовних вбивств і фінансист, зустрічається з [І. Т.] та фінансує питання керівництва Управління [СБУ] в Одеській області. <...>»

7. До листа додавалися такі коментарі від імені редакції, підготовлені І.:

«Публікуючи цей лист без відома та згоди головного редактора, я розумію, що можу не лише мати неприємності, ... а й наразити на неприємності газету. Бо якщо цей лист є «дезою», то можуть постраждати ті ЗМІ, в яких він з'явиться. З іншого боку, якщо цей лист справжній, то його автор ризикує ще більше. Крім того, якщо вже ця «анонімка» опублікована на одеському сайті «Vlasti.net» (на який ми посилаємося за вимогою), то нам сам Бог велів. Вважатимемо, що згідно із Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» ми здійснюємо громадський контроль та відповідно до статті 29 Закону хотіли б отримати від відповідних органів відкриту інформацію щодо фактів, викладених у зазначеному листі. Тим більше, що у відповідь на аналогічну публікацію [газети] «Top Secret» ... жодної реакції з боку Управління УСБУ в Одеській області не надійшло... Нагадую, що газетні площі редакції [«Правого дела»] широко відкриті для листів у відповідь і коментарів усіх зацікавлених служб».

8. У жовтні 2003 року Г. Т., який на той час мешкав у м. Одесі та був президентом Української національної федерації тайландського боксу, звернувся до Приморського районного суду м. Одеси з позовом до заявників про захист честі, гідності та ділової репутації. Г. Т. стверджував, що інформація у випуску «Правого дела» від 19 вересня 2003 року, що стосувалася його, була неправдивою та завдавала шкоди його гідності та діловій репутації. Він просив суд зобов'язати заявників опублікувати спростування та вибачитися, а також сплатити відшкодування моральної шкоди у сумі 200 000 гривень¹.

¹ Приблизно 33 060 євро.

9. Спочатку заявники стверджували у суді, що вони не несуть відповідальності за точність інформації, яка містилася в опублікованому ними матеріалі, оскільки вони відтворили без зміни матеріал, опублікований в іншому місці. Публікація містила посилання на джерело та супроводжувалася коментарем, у якому було роз'яснено позицію редакції стосовно матеріалу; також у ній містилося адресоване відповідним особам та органам запрошення надсилати свої коментарі. Заявники також стверджували, що, якщо суд вирішить присудити Г. Т. суму відшкодування, яку той вимагає, газета стане банкрутом і буде вимушена закритися.

10. Згодом, у засіданні 24 квітня 2004 року, другий заявник стверджував, що стаття була не про позивача, а з її тексту не обов'язково випливало, що мова йшла про конкретного Г. Т.

11. 7 травня 2004 року суд задовольнив позов. Він дійшов висновку, що оскаржувана інформація дійсно стосувалася позивача, який був публічною особою, залученою у громадське життя Одеської області, а також представляв Україну на спортивних змаганнях як президент Української національної федерації тайландського боксу. У цьому контексті суд зауважив, що заявники не заперечували цього у своїх первісних доводах і що публікація стосувалася діяльності Служби безпеки в Одеській області. Суд також постановив, що зміст статті ганьбив честь і гідність позивача і заявники не довели, що він був правдивий. Суд не знайшов підстав для звільнення заявників від цивільної відповідальності на підставі статті 42 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», оскільки веб-сайт, на який вони посилалися, не був друкованим засобом масової інформації, зареєстрованим згідно зі статтею 32 зазначеного Закону.

12. Суд зобов'язав першого заявника опублікувати спростування нижченаведеної частини статті:

«<...> Член [ОЗУ] Г. Т., довірена особа [А. А.], який очолює основні напрямки у банді, координатор замовних вбивств і фінансист, зустрічається з [І. Т.] та фінансує питання керівництва Управління [СБУ] в Одеській області...»

13. Суд також зобов'язав другого заявника опублікувати в газеті офіційне вибачення.

14. При визначенні суми відшкодування, яке повинно бути сплачено позивачеві, суд розглянув доводи останнього та відомості стосовно фінансового стану газети. Суд зважив на ту обставину, що її сукупний річний дохід становив близько 22 000 гривень¹, і дійшов висновку, що розумною сумою відшкодування буде солідарна виплата заявни-

¹ Приблизно 3511 євро.

ками 15 000 гривень¹ моральної шкоди Г. Т. Їх також було зобов'язано сплатити до державного бюджету 750 гривень² державного мита.

15. Заявники подали апеляцію. Вони повторили ті ж доводи, що й у суді першої інстанції, а також стверджували, що редакція не була зареєстрована як юридична особа згідно з відповідними нормативними актами щодо реєстрації засобів масової інформації і другий заявник не був призначений на посаду головного редактора відповідно до законодавства. Таким чином, на їхню думку, вони не могли брати участь у провадженні.

16. Заявники також доводили, що притягнення їх до цивільної відповідальності суперечило статті 41 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та статті 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», заявляючи, що вони не мали наміру завдавати шкоди честі, гідності та репутації Г. Т. та що, публікуючи зазначений матеріал, вони бажали стимулювати громадську дискусію з питань, які порушувалися у тому матеріалі та становили значний інтерес для громадськості. Вони заявляли, що розповсюдження цього матеріалу було їхнім обов'язком, а громадськість мала право його отримати.

17. Другий заявник також доводив, що він не давав дозволу на публікацію оскарженого матеріалу та що законодавство не передбачає зобов'язання вибачитися як покарання за завдання шкоди честі, гідності та репутації особи.

18. 14 вересня 2004 року та 24 лютого 2005 року відповідно апеляційний суд Одеської області та Верховний Суд України відмовили в задоволенні апеляційних скарг заявників і залишили рішення суду першої інстанції без зміни.

19. 3 липня 2006 року заявники та Г. Т. уклали мирову угоду, згідно з якою останній відмовився від своїх вимог щодо відшкодування, присудженого згідно з рішенням суду від 7 травня 2004 року. Заявники, зі свого боку, зобов'язалися покрити усі витрати, пов'язані з судовим провадженням, та на вимогу Г. Т. опублікувати в газеті «Правое дело» рекламні та інформаційні матеріали, обсяг яких відповідав сумі відшкодування, присудженого згідно з рішенням суду.

20. У 2008 році заявники припинили видання газети «Правое дело».

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Конституція України від 28 червня 1996 року

21. У відповідних положеннях Конституції передбачено:

¹ Приблизно 2394 євро.

² Приблизно 120 євро.

Стаття 32

«<...> Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації».

Стаття 34

«Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя».

В. Цивільний кодекс України 1963 року (втратив чинність 1 січня 2004 року)

22. У відповідних положеннях Цивільного кодексу передбачено:

Стаття 7. Захист честі і гідності та ділової репутації

«Громадянин або організація вправі вимагати по суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь і гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності...

Громадянин або організація, відносно яких поширені відомості, що не відповідають дійсності і завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або діловій репутації, вправі поряд із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, завданої їх поширенням. <...>»

С. Цивільний кодекс України 2003 року (чинний з 1 січня 2004 року)

23. У положеннях Цивільного кодексу, які стосуються справи, передбачено:

Стаття 16. Захист цивільних прав та інтересів судом

«1. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого ... права та інтересу.

2. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути:

1) визнання права;

- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади; <...>.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом. <...>»

Стаття 277. Спростування недостовірної інформації

«1. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

<...>

3. Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного.

4. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію...

5. Якщо недостовірна інформація міститься у документі, який прийняла (видала) юридична особа, цей документ має бути відкликаний.

6. Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено у друкованих або інших засобах масової інформації, має право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації у тому ж засобі масової інформації в порядку, встановленому законом...

7. Спростування недостовірної інформації здійснюється у такий же спосіб, у який вона була поширена».

D. Закон України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію»

24. У відповідних положеннях Закону «Про інформацію» у редакції, чинній на час подій, передбачено:

Стаття 20. Масова інформація та її засоби

«Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) — газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем.

Аудіовізуальними засобами масової інформації є: радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо.

Порядок створення ... окремих засобів масової інформації визначаються законодавчими актами про ці засоби».

Стаття 47. Відповідальність за порушення законодавства про інформацію

«<...> Відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, винні у вчиненні таких порушень, як:

7 РІШЕННЯ У СПРАВІ «РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ «ПРАВОС ДЄЛО» ТА ШТЕКЕЛЬ ПРОТИ УКРАЇНИ»

<...>

поширення відомостей, що не відповідають дійсності, ганьблять честь і гідність особи...»

Стаття 49. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди

«У випадках, коли правопорушенням, вчиненим суб'єктом інформаційної діяльності, завдано матеріальної чи моральної шкоди фізичним або юридичним особам, винні особи відшкодовують її добровільно або на підставі рішення суду...»

**Е. Закон України від 16 листопада 1992 року
«Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»**

25. У відповідних положеннях Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» передбачено:

Стаття 1. Друковані засоби масової інформації (преса) в Україні

«В цьому Законі під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. <...>»

Стаття 7. Суб'єкти діяльності друкованих засобів масової інформації

«До суб'єктів діяльності друкованих засобів масової інформації належать засновник (співзасновники) друкованого засобу масової інформації, його редактор (головний редактор), редакційна колегія...»

Стаття 21. Редакція друкованого засобу масової інформації

«Підготовку та випуск у світ друкованого засобу масової інформації за дорученням засновника (співзасновників) здійснює редакція...»

Редакція діє на підставі свого статуту та реалізує програму друкованого засобу масової інформації, затверджену засновником (співзасновниками).

Редакція ... набуває статусу юридичної особи з дня державної реєстрації, яка здійснюється відповідно до чинного законодавства України».

Стаття 21. Редактор (головний редактор) друкованого засобу масової інформації

«Редактор (головний редактор) ... є керівником редакції, уповноваженим на те засновником (співзасновниками).

Редактор (головний редактор) керує діяльністю редакції в межах повноважень, визначених її статутом, представляє редакцію у відносинах із засновником (співзасновниками), видавцем, авторами, державними органами, об'єднаннями громадян і окремими громадянами, а також у суді і третейському суді та несе відповідальність за виконання вимог, що ставляться до діяльності друкованого засобу масової інформації, його редакції...»

Стаття 26. Державна реєстрація друкованого засобу масової інформації

«<...> Державній реєстрації підлягають всі друковані засоби масової інформації, що видаються на території України, незалежно від сфери розповсюдження, тиражу і способу його виготовлення. <...>»

Стаття 32. Вихідні дані

«У кожному випуску друкованого засобу масової інформації повинні міститися такі вихідні дані:

1) назва видання;

<...>

Розповсюдження продукції друкованого засобу масової інформації без вихідних даних забороняється».

Стаття 37. Спростування інформації

«Громадяни, юридичні особи і державні органи, а також їх законні представники мають право вимагати від редакції друкованого засобу масової інформації опублікування ним спростування поширених про них відомостей, що не відповідають дійсності або принижують їх честь та гідність.

Якщо редакція не має доказів того, що опубліковані нею відомості відповідають дійсності, вона зобов'язана на вимогу заявника опублікувати спростування їх у запланованому найближчому випуску друкованого засобу масової інформації або опублікувати його за власною ініціативою. <...>»

Стаття 41. Підстави відповідальності

Редакції, засновники, видавці, розповсюджувачі, державні органи, організації та об'єднання громадян несуть відповідальність за порушення законодавства про друковані засоби масової інформації.

Порушеннями законодавства України про друковані засоби масової інформації є:

1) порушення, передбачені статтею 47 Закону України «Про інформацію»;

<...> За ці порушення винні особи притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством України.

До відповідальності за зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації нарівні з авторами інформаційних матеріалів, що порушують цей Закон, притягаються журналіст редакції, її редактор (головний редактор) або інші особи, з дозволу яких ці матеріали було поширено».

Стаття 42. Звільнення від відповідальності

«Редакція, журналіст не несуть відповідальності за публікацію відомостей, які не відповідають дійсності, принижують честь і гідність громадян і організацій, порушують права і законні інтереси громадян або являють собою зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації і правами журналіста, якщо:

1) ці відомості одержано від інформаційних агентств або від засновника (співзасновників);

2) вони містяться у відповіді на інформаційний запит щодо доступу до офіційних документів і запит щодо надання письмової або усної інформації, наданої відповідно до вимог Закону України «Про інформацію»;

9 РІШЕННЯ У СПРАВІ «РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ «ПРАВОС ДЄЛО» ТА ШТЕКЕЛЬ ПРОТИ УКРАЇНИ»

3) вони є дослівним відтворенням офіційних виступів посадових осіб державних органів, організацій і об'єднань громадян;

4) вони є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих іншим друкованим засобом масової інформації, з посиланням на нього;

5) в них розголошується таємниця, яка спеціально охороняється законом, проте ці відомості не було отримано журналістом незаконним шляхом».

Г. Закон України від 23 вересня 1997 року «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»

26. У відповідних положеннях Закону передбачено:

Стаття 17. Відповідальність за посягання на життя і здоров'я журналіста, інші дії проти нього та відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду

«<...> У разі розгляду судом спору щодо завданої моральної (немайнової) шкоди між журналістом або засобом масової інформації як відповідачем та політичною партією, виборчим блоком, посадовою особою (посадовими особами) як позивачем суд вправі призначити компенсацію моральної (немайнової) шкоди лише за наявності умислу журналіста чи службових осіб засобу масової інформації. Суд враховує наслідки використання позивачем можливостей позасудового, зокрема досудового, спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі і гідності, ділової репутації та врегулювання спору в цілому. З урахуванням зазначених обставин суд вправі відмовити у відшкодуванні моральної шкоди.

Умислом журналіста та/або службової особи засобу масової інформації є таке їх/її ставлення до поширення інформації, коли журналіст та/або службова особа засобу масової інформації усвідомлювали недостовірність інформації та передбачали її суспільно небезпечні наслідки.

Журналіст та/або засіб масової інформації звільняються від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку».

Г. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»

27. У відповідних положеннях постанови Пленуму Верховного Суду України передбачено:

«26. Відповідно до статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. У свою чергу, частина перша статті 34 Конституції України кожному гарантує право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Суд не вправі зобов'язувати відповідача вибачатися перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки примусове вибачення як спосіб судового захисту

гідності, честі чи ділової репутації за поширення недостовірної інформації не передбачено у статтях 16, 277 ЦК».

Н. Судова практика Верховного Суду України у справах стосовно застосування статей 16 та 277 Цивільного кодексу 2003 року

28. Верховний Суд України підтвердив підхід Пленуму у справі про захист честі і гідності, скасувавши як такі, що не ґрунтуються на законі, рішення судів нижчої інстанції, згідно з якими відповідач був зобов'язаний, зокрема, вибачитися. Так, у відповідному витягу з ухвали Верховного Суду України від 17 червня 2009 року передбачено:

«<...> Суд не має права зобов'язувати відповідача вибачитися перед позивачем у тій чи іншій формі, оскільки примусове вибачення як спосіб судового захисту гідності, честі чи ділової репутації за поширення недостовірної інформації не передбачено у статтях 16, 277 ЦК України, а примушування людини змінити свої внутрішні переконання є втручанням у свободу слова та вираження поглядів, що гарантовано Конституцією України та ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод...»

II. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ ТА МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

A. Рекомендація CM/Rec(2007)16 Комітету міністрів РЄ державам-членам стосовно заходів із розвитку суспільної цінності Інтернету

29. На своїй 1010-й нараді 7 листопада 2007 року заступники міністрів розглянули важливі аспекти використання новітніх інформаційних і комунікаційних технологій та послуг, зокрема Інтернету, у контексті захисту прав людини та основоположних свобод і сприяння їм. Вони відзначили все більшу роль, яку відіграє Інтернет, забезпечуючи громадськість різноманітними джерелами інформації, а також значну довіру людей до Інтернету як інструменту комунікації.

30. Проте було констатовано, що, з одного боку, Інтернет може значно зміцнити здійснення таких прав людини та основоположних свобод, як право на свободу вираження поглядів, а, з іншого боку, він може негативно вплинути на інші права, свободи та цінності — такі, як повага до приватного життя і таємниця кореспонденції — та гідність людини.

31. Заступники міністрів ухвалили рекомендації державам — членам Ради Європи стосовно регулювання Інтернету. Серед них містилася рекомендація щодо розробки чіткої законодавчої бази, яка окреслює

вала б межі ролей і відповідальності всіх ключових зацікавлених сторін у сфері нових інформаційних і комунікаційних технологій та щодо заохочення приватного сектору до розробки відкритого і прозорого само- та співрегулювання, на основі якого могли б притягатися до відповідальності ключові суб'єкти цієї сфери.

В. Спільна декларація Спеціального доповідача ООН з питань свободи поглядів і їх вираження, представника ОБСЄ з питань свободи засобів масової інформації та Спеціального доповідача ОАД з питань свободи вираження поглядів, ухвалена 21 грудня 2005 року

32. Зростаючу важливість Інтернету як засобу практичного сприяння вільному потокові інформації та ідей було також відзначено у Спільній декларації, оприлюдненій А. Лігабо (*A. Ligabo*), М. Харашті (*M. Haraszti*) та Е. Бертоні (*E. Bertoni*). Вони наголосили на потребі чіткого застосування до Інтернету міжнародних гарантій свободи вираження поглядів. У цьому контексті було зазначено, що ніхто не може нести відповідальність за інформацію, що міститься в Інтернеті, автором якої він не є, якщо він або не привласнив цю інформацію як свою, або не відмовився виконати судовий припис щодо видалення зазначеної інформації.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

33. Заявники скаржилися, що їхнє право на свободу вираження поглядів було порушено тим, що суди задовольнили позов Г. Т. стосовно інформації, яку було опубліковано в номері газети «Правое дело» від 19 вересня 2003 року. Вони заявляли, що втручання не було здійснено згідно із законом, а також не було необхідним у демократичному суспільстві. Заявники посилалися на статтю 10 Конвенції, в якій передбачено:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської без-

пеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

А. Прийнятність

34. Уряд стверджував, що заявники не можуть наполягати на тому, що вони є потерпілими від порушення статті 10 Конвенції, оскільки втручання в їхнє право на вільне вираження поглядів ґрунтувалося на рішеннях національних судів. Заявники не скаржилися на підставі пункту 1 статті 6 Конвенції, що оскаржуване судове провадження було несправедливим; у цьому провадженні не було порушень, а Суд має обмежену юрисдикцію стосовно оцінки фактів і застосування права національними судами. На цій підставі Уряд запропонував Судові оголосити заяву несумісною *ratione personae* з положеннями Конвенції.

35. Заявники не погодилися.

36. Суд вважає, що заперечення Уряду тісно пов'язане зі змістом скарг заявників на підставі статті 10 Конвенції, тому воно має бути розглянуто разом із суттю справи.

37. Суд також зазначає, що заява не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявники

38. Заявники стверджували, що національному законодавству стосовно відповідальності преси за поширення відомостей, які принижують честь і гідність особи, бракує ясності та передбачуваності та що національні суди проігнорували відповідні законодавчі гарантії від покарання за неперевірені твердження, зроблені журналістами. Вони заявили, що суди не взяли до уваги те, що вони не поширювали інформацію щодо Г. Т., що другий заявник не надав свого дозволу на публікацію матеріалу, що вони достатньою мірою дистанціювалися від публікації та що перед тим, як подати до суду позов про захист честі, гідності і ділової репутації, Г. Т. не використав можливості звернутися до редакції з вимогою спростувати поширену інформацію.

39. Другий заявник також стверджував, що українське законодавство не передбачає зобов'язання вибачитися як покарання за поширення відомостей, які ганьблять честь і гідність особи.

40. Заявники також стверджували, що вони розповсюдили матеріал, який вже було опубліковано в Інтернеті, з метою сприяти подальшому обговоренню важливих політичних питань, порушених у ньому. Вони заявляли, що сума відшкодування, яку від них вимагали сплатити, була занадто великою, враховуючи річний дохід газети, та покладала на них непропорційний тягар. У цьому контексті вони стверджували, що їм довелося припинити видання газети «Правое дело».

(b) Уряд

41. Уряд стверджував, що втручання у право заявників на свободу вираження поглядів було законним, оскільки ґрунтувалося на чітких, доступних і передбачуваних положеннях національного законодавства, а саме — статті 7 Цивільного кодексу 1963 року, статті 47 Закону України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію» та статтях 1, 32 та 42 Закону України від 16 листопада 1992 року «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», застосованих національними судами у їхній справі.

42. Уряд також стверджував, що втручання мало за мету захистити честь, гідність і ділову репутацію приватної особи, чиї права зазнали шкоди внаслідок публікації. Він доводив, що це була легітимна мета у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції, що не заперечувалося заявниками.

43. Уряд доводив, що публікація містила серйозні твердження щодо фактів, спрямовані проти відомої публічної особи, яка зробила значний внесок у розвиток спорту в Україні. Заявники не довели ці твердження. Того факту, що вони відтворили матеріал, отриманий з веб-сайту, було недостатньо, щоб звільнити їх від такого зобов'язання, оскільки правовий статус інформації, отриманої з Інтернету, не визначений у національному законодавстві. Таким чином, Уряд заявляв, що втручання у зазначеній справі було необхідним.

44. Він також стверджував, що заявники насправді не повинні були сплатити відшкодування, присуджене позивачу судами, оскільки вони врегулювали це питання на стадії виконання рішення від 7 травня 2004 року. Згідно з доводами Уряду, заявники не довели, що вони припинили видання своєї газети через зазначене втручання.

45. Посилаючись на ухвалу Суду щодо прийнятності у справі «*Vitrenko та інші проти України*» (*Vitrenko and Others v. Ukraine*), від 16 грудня 2008 року, заява № 23510/02, Уряд заявляв, що судовий припис вибачитись не суперечив принципам, закріпленим у статті 10 Конвенції.

46. Виходячи з вищенаведеного, Уряд стверджував, що оскаржуване втручання не було непропорційним.

2. Оцінка Суду

(а) Чи було втручання у право на свободу вираження поглядів

47. Суд зауважує, що зазначена публікація містила твердження щодо фактів, які завдавали шкоди честі, гідності та репутації особи. Згідно з висновками судів, які розглядали справу, у ній стверджувалося, що публічна особа, президент Української національної федерації тайландського боксу, був членом організованого злочинного угруповання та «координатором замовних вбивств і фінансистом». Заявники не довели правдивість цих тверджень, а суди зобов'язали їх опублікувати спростування та вибачення, а також відшкодувати зазначеній особі немайнову шкоду, завдану публікацією.

48. Суд вважає, що судові рішення становили втручання у право заявників на свободу вираження поглядів.

49. Суд повторює, що у виконанні функцій нагляду згідно зі статтею 10 Конвенції його завдання — розглянути втручання, яке оскаржується, у світлі справи в цілому та, зокрема, встановити, чи були причини, наведені національними органами для виправдання такого втручання, «належними та достатніми» (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі *«Фресоз і Руар проти Франції» (Fressoz and Roire v. France)* ([ВП], заява № 29183/95, п. 45, ECHR 1999-I). Це неминуче призводить до перевірки рішень, ухвалених судами на національному рівні, незалежно від того, чи подано скарги щодо дотримання судами процесуальних гарантій відповідно до статті 6 Конвенції. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду стосовно наявності у заявників статусу потерпілих.

50. Тепер Суд розгляне, чи було втручання обґрунтоване на підставі пункту 2 статті 10 Конвенції.

(b) Чи було втручання встановлене законом

51. Суд зазначає, що першою та найважливішою вимогою статті 10 Конвенції є те, що будь-яке втручання державного органу у здійснення свободи вираження поглядів повинно бути законним: перше речення другого пункту, по суті, передбачає, що будь-яке обмеження вираження поглядів повинно бути «встановлене законом». Для дотримання цієї вимоги, втручання не просто повинно ґрунтуватися на національному законодавстві — саме законодавство повинно відповідати певним умовам «якості». Зокрема, норма не може вважатися законом до того часу, поки її не буде сформульовано з достатньою точністю для того, щоб надати громадянину можливість регулювати свою поведінку: він повинен бути здатен — за потреби, за відповідної консультації — передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслі-

дки, які може потягнути за собою його дія (див., наприклад, рішення у справі «Ліндон, Очаковські-Лоран і Жюлі проти Франції» (*Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France*) ([ВП], заяви № 21279/02 та № 36448/02, п. 41, *ECHR* 2007?XI).

52. Рівень точності значною мірою залежить від змісту норми, про яку йдеться, сфери її регулювання і кількості та статусу тих, кому вона адресується (див. рішення від 28 березня 1990 року у справі «Гроппера радіо АГ та інші проти Швейцарії» (*Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*), п. 68, Series A, № 173). Поняття передбачуваності стосується не тільки поведінки, наслідки якої заявник повинен мати можливість обґрунтовано передбачати, а й «формальностей, умов, обмежень або санкцій», які можуть поширюватися на таку поведінку, якщо буде встановлено, що вона порушує національне законодавство (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Кафкаріс проти Кіпру» (*Kafkaris v. Cyprus*) [ВП], заява № 21906/04, п. 140, *ECHR* 2008-...).

53. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що доводи заявників стосовно питання законності втручання, по суті, стосуються двох конкретних питань, зокрема стверджуваної недостатньої чіткості та передбачуваності відповідних законодавчих положень стосовно конкретних гарантій для журналістів і стверджуваної відсутності законних підстав для зобов'язання вибачатися у справах про захист честі, гідності та ділової репутації.

(i) *Заходи, передбачені в українському законодавстві у справах про захист честі, гідності та ділової репутації*

54. Стосовно останнього питання Суд зазначає, що українське законодавство передбачає, що у справах про захист честі, гідності та ділової репутації фізичні особи мають право вимагати спростування відомостей, які не відповідають дійсності та принижують їх честь і гідність, та відшкодування завданої шкоди. Обидва заходи було застосовано у справі заявників. Проте на додаток до них суди зобов'язали другого заявника опублікувати у газеті офіційне вибачення. Суд зазначає, що такий захід безпосередньо не передбачено в національному законодавстві.

55. Суд уже розглядав подібну ситуацію у справі проти Росії. У тій справі він готовий був погодитися, що тлумачення національними судами згідно з відповідним законодавством понять «відкликання» або «виправлення» як таких, що можуть включати вибачення, не було таким, щоб призвести до незаконності оскаржуваного втручання у розумінні Конвенції (див. рішення від 18 грудня 2008 року у справі «Казаков проти Росії» (*Kazakov v. Russia*), заява № 1758/02, п. 24).

56. Проте на відміну від останньої справи справа, що розглядається, не містить жодного доказу або, щонайменше, переконливого доводу на користь того, що українські суди були схильні до такого широкого тлумачення законодавчих положень щодо заходів, які застосовуються у справах про захист честі, гідності і ділової репутації, або що таким був загальний підхід національних судів у таких справах.

57. Суд також зауважує, що, незважаючи на конкретні та доречні скарги другого заявника у цьому відношенні, національні суди не навели жодного пояснення явному відхиленню від відповідних норм національного законодавства (див. вищезазначений пункт 17). Доводи Уряду стосовно цього також не прояснили питання.

58. Як вбачається з відповідної національної судової практики, хоча й пізнішої за події, які розглядаються, встановлення зобов'язання вибачитися у справах про захист честі, гідності та ділової репутації може суперечити конституційній гарантії свободи вираження поглядів (див. вище пункти 27–28).

59. За цих обставин Суд доходить висновку, що зобов'язання судом другого заявника вибачитися не було встановлене законом і, відповідно, у цьому відношенні було порушення статті 10 Конвенції.

(ii) Спеціальні гарантії для журналістів в українському законодавстві

60. Суд зауважує, що зазначена публікація була дослівним відтворенням матеріалу, завантаженого із загальнодоступної Інтернет-газети. Вона містила посилання на джерело матеріалу та коментарі редакції, в яких вона формально дистанціювалася від змісту матеріалу.

61. Українське законодавство, зокрема, Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», надає журналістам імунітет від цивільної відповідальності за дослівне відтворення матеріалу, опублікованого у пресі (див. вищезазначений пункт 25). Суд звертає увагу на те, що це положення у загальному плані відповідає його підходу до свободи журналістів поширювати висловлювання, зроблені іншими (див., наприклад, рішення від 23 вересня 1994 року у справі «Йерзільд проти Данії» (*Jersild v. Denmark*), п. 35, Series A, № 298, та рішення у справі «Тома проти Люксембургу» (*Thoma v. Luxembourg*), заява № 38432/97, п. 62, ECHR 2001-III).

62. Проте відповідно до позиції національних судів такий імунітет журналістів не поширюється на відтворення матеріалу з Інтернет-джерел, які не зареєстровані згідно із Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». У зв'язку з цим Суд зауважує, що на той час не існувало національних нормативних актів стосовно державної реєстрації Інтернет-видань і що, як стверджував Уряд, Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу)

в Україні» та інші нормативні акти, які регулюють сферу засобів масової інформації в Україні, не містили будь-яких положень про статус Інтернет-видань або використання інформації, отриманої з Інтернету.

63. Необхідно визнати, що Інтернет як інформаційний і комунікаційний інструмент дуже відрізняється від друкованих засобів масової інформації, особливо у тому, що стосується здатності зберігати та передавати інформацію. Електронна мережа, яка обслуговує мільярди користувачів у всьому світі, не є і потенційно не буде об'єктом такого ж регулювання та засобів контролю. Ризик завдання шкоди здійсненню та використанню прав людини і свобод, зокрема права на повагу до приватного життя, який становлять інформація з Інтернету та комунікація в ньому, є безумовно вищим, ніж ризик, який походить від преси. Таким чином, підходи, які регулюють відтворення матеріалу з друкованих засобів масової інформації та Інтернету, можуть відрізнятися. Останній, безперечно, має коригуватися з урахуванням притаманних цій технології рис для того, щоб забезпечити захист зазначених прав і свобод та сприяння їм.

64. Однак, беручи до уваги роль, яку відіграє Інтернет у контексті професійної діяльності засобів масової інформації (див. вищезазначені пункти 29–32), та його важливість для загального здійснення права на свободу вираження поглядів (див. рішення від 10 березня 2009 року у справі «*Таймз Ньуспейперз*» проти *Сполученого Королівства* (№ 1 та № 2)) (*Times Newspapers Ltd v. United Kingdom (no. 1 and no. 2)*), заяви №№ 3002/03 та 23676/03, п. 27), Суд вважає, що відсутність на національному рівні достатньої законодавчої бази, яка б дозволяла журналістам використовувати отриману з Інтернету інформацію без остраху наразитися на санкції, серйозно перешкоджає пресі відігравати свою роль «сторожового пса суспільства» (див., *mutatis mutandis*, рішення від 26 листопада 1991 року у справі «*Обзервер*» і «*Гардіан*» проти *Сполученого Королівства*) (*Observer and Guardian v. the United Kingdom*), п. 59, Series A, № 216). На думку Суду, повне виключення такої інформації зі сфери застосування законодавчих гарантій журналістських свобод може саме по собі спричинити неправомірне втручання у свободу преси, гарантовану статтею 10 Конвенції.

65. Суд також зауважує, що згідно з українським законодавством журналістів не можна зобов'язати сплатити відшкодування у справах про захист честі, гідності та ділової репутації, якщо вони не умисно розповсюдили неправдиву інформацію, діяли добросовісно та перевірили таку інформацію або якщо потерпіла сторона не використала наявні можливості для врегулювання спору перед тим, як подати заяву до суду (див. вище пункт 26). Під час провадження в національних судах заявники чітко наводили на свій захист принцип «умовного імунітету від відповідальності», передбачений відповідним законодавчим

положенням. Зокрема, вони доводили, що не мали злого умислу завдати шкоди честі, гідності та репутації позивача публікацією зазначеного матеріалу та що громадськість була зацікавлена в отриманні інформації. Крім того, вони стверджували, що, передруковуючи матеріал, попередньо опублікований в Інтернеті, вони мали намір сприяти обговоренню політичних питань, які становили значний інтерес для громадськості. Вони також доводили, що позивач не вжив жодних кроків для врегулювання спору з ними, незважаючи на той факт, що вони запросили будь-яку особу, що має до цього відношення, надавати до публікації свої коментарі. Проте суди повністю проігнорували їхні доводи.

66. Таким чином, Суд доходить висновку, що, враховуючи недостатність у національному законодавстві належних гарантій для журналістів, які використовують інформацію, отриману з Інтернету, заявники не могли достатньою мірою передбачати наслідки, до яких могла призвести оскаржувана публікація. Це дає Судові підставу вважати, що вимогу щодо законності, закріплену в другому пункті статті 10 Конвенції, дотримано не було.

67. За цих обставин Суд не вважає за необхідне розглядати решту доводів сторін стосовно цього положення або вивчати пропорційність зазначеного втручання.

68. Відповідно стосовно цього аспекту справи було порушення статті 10 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

69. У статті 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Доводи першого заявника

70. Перший заявник стверджував, що належною справедливою сатисфакцією у справі стане встановлення порушення статті 10 Конвенції та зазначення загальних заходів, які мають бути вжиті в Україні для приведення її законодавства та судової практики у відповідність з «європейськими стандартами свободи вираження поглядів» стосовно використання «соціально значущої інформації з Інтернету, достовірність якої є сумнівною».

71. Уряд не надав своїх коментарів щодо цього аспекту справи.

72. Беручи до уваги обставини цієї справи та висновки, яких дійшов Суд згідно зі статтею 10 Конвенції (див. вищезазначені пункти 64–68),

він не вважає за необхідне розглядати цю справу на підставі статті 46 Конвенції з метою зазначення конкретних заходів, які могли б бути вжиті для того, щоб покласти край порушенню, виявленому у справі (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Броньовський проти Польщі» (*Broniowski v. Poland*) [ВП], заява № 31443/96, п. 194, *ECHR* 2004-V). Суд також зазначає, що перший заявник не висуває вимог щодо стягнення на його користь будь-якої суми справедливої сатисфакції.

В. Доводи другого заявника

1. Шкода

73. Другий заявник вимагав 7000 євро відшкодування моральної шкоди.

74. Уряд заперечив проти вимоги другого заявника.

75. Суд вважає, що другий заявник зазнав певних страждань і тривоги внаслідок порушення його права на свободу вираження поглядів. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як того вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує йому у цьому відношенні 6000 євро.

2. Судові та інші витрати

76. Другий заявник не висував вимог про відшкодування судових витрат. Таким чином, за цією статтею Суд нічого не присуджує.

3. Пеня

77. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* долучити до розгляду по суті заперечення Уряду стосовно статусу заявників як потерпілих і відхиляє його.

2. *Оголошує* заяву прийнятною.

3. *Постановляє*, що було порушення статті 10 Конвенції у зв'язку із зобов'язанням, покладеним національними судами на другого заявника, опублікувати офіційне вибачення.

4. *Постановляє*, що було порушення статті 10 Конвенції у зв'язку з покаранням заявників за оскаржувану публікацію.

5. *Постановляє, що:*

(a) протягом трьох місяців від дати, коли це рішення набуде статусу остаточного згідно з пунктом 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити другому заявникові 6000 (шість тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-яким податком, що може нараховуватись; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

(b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати та до якої має бути додано три відсоткових пункти.

6. *Відхиляє* решту вимог другого заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 5 травня 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(Dean Spielmann)
Голова